

REVŠČINA V STAROSTI:

PERSPEKTIVA ŽIVLJENJSKEGA POTEKA, VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA IN SOCIALNIH POLITIK

25. SEPTEMBER 2025

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

LJUBLJANA, 2025

Projekt *Vsakdanje življenje in življenjski potek starejših ljudi, ki živijo v revščini, J5-4587* je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS), iz državnega proračuna.

Raziskovalna skupina: Vesna Leskošek, Jana Mali, Ana Kralj, Nina Perger, Alenka Švab, Marjeta Mencin, Jana Mali, Andreja Vezovnik, Tanja Kamin, Andreja Živoder, Otto Gerdina, Žarko Lazarevič, Dunja Dobaja in Majda Hrženjak

REVŠČINA V STAROSTI: PERSPEKTIVA ŽIVLJENJSKEGA POTEKA, VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA IN SOCIALNIH POLITIK

Glavni namen posveta je predstaviti rezultate temeljne raziskave z naslovom Vsakdanje življenje in življenjski potek starih ljudi, ki živijo v revščini, v katerem smo raziskovali, kako so različne življenjske prečnice (odraščanje, šolanje, delo, zaposlitev, partnerstvo in družina ter skrbstvene obveznosti) opredeljujejo, standardizirajo in oblikujejo življenja starejših ljudi, ki živijo v revščini. Raziskovali smo tudi, kako na to vplivajo različni presečni dejavniki kot so spol, starost, zdravje, migracije in geografsko okolje. Pomemben vidik raziskave je bil ugotoviti, kako so se življenja ljudi prepletala s političnim sistemom in socialno državo, saj je večina sedaj upokojenih bila zaposlena tako v socializmu kot v kapitalizmu, na njihov slab socialni položaj pa je vplivalo predvsem obdobje tranzicije med obema sistemoma.

Posvet bomo končali z okroglo mizo o aktualnih pogledih na revščino v starosti.

PROGRAM

9.00-9.30 UVODNI POZDRAV IN PREDSTAVITEV PROJEKTA

9.30 – 10.30 REFERATI

ŽARKO LAZAREVIČ: **OBRAZI REVŠČINE NA PODEŽELJU V SLOVENIJI V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA**

MAJDA HRŽENJAK: **REVŠČINA STAREJŠIH LJUDI Z VIDIKA PRAVIC DO DOHODKA V STAROSTI**

METKA MENCIN: **REVNI STARI LJUDJE V NEOLIBERALNI EKONOMIJI STRAHU**

10.30 – 10.45 ODMOR/KAVA

10.45 – 11.45 REFERATI

JANA MALI: **TIPOLOGIJA SOCIALNIH OMREŽIJ REVNIH STARIH LJUDI**

VESNA LESKOŠEK IN OTTO Gerdina: **RAZLIKE MED SPOLOMA V ZAPOSLOTITVENIH ZGODOVINAH**

ANDREJA ŽIVODER IN ALENKA ŠVAB: **ŽIVLJENJSKI POTEK IN REVŠČINA: KLJUČNI PREHODI IN DOGODKI.**

11.45 – 12.30 ODMOR/KOSILO

12.30 – 14.00 OKROGLA MIZA: **UPRAVLJANJE Z REVŠČINO V STAROSTI: POLITIKE, RAZISKAVE IN PRAKSE**

MODERATORKA: ANA KRALJ

VABLJENI: DAN JUVAN (MSSDZ), MARTA GREGORČIČ (UMAR), MATEJA PAMIČ (CSD POMURJE), MARUŠA IVANČIČ (KRALJI ULICE)

IN MAŠA FILIPOVIČ HRAST (FDV)

Podobe (kmečke) revščine v socialistični Sloveniji

Žarko Lazarević

Namen referata je predstaviti podobe revščine (na kmetih) v Sloveniji v sedemdesetih letih v širšem kontekstu ekonomskega in socialnega razvoja po drugi svetovni vojni, ki je na sistemski ravni na določenih področjih generiral revščino. Dodatno bo predmet prispevka še proces "normalizacije" družbenih razlik in revščine v ideološkem in političnem imaginariju socialističnih oblasti. Avtor bo tako predstavil priznanje obstoja družbenih razlik in (kmečke) revščine v socialistični Sloveniji, oblikovanje koncepta in merjenja socialnega položaja posameznikov (revščine), odmevne primere globoke kmečke revščine iz Haloz in Slovenskih goric ter v zaključku odziv države s socialnimi in ekonomskimi politikami, ki naj bi omilile oziroma omejile potencialni obseg (kmečke) revščine.

Revščina starejših ljudi z vidika pravic do dohodka v starosti

Majda Hrženjak

V tem prispevku preiščamo revščino starejših ljudi v Sloveniji z vidika socialnega državljanstva in socialnih pravic kot mehanizmov socialne države za zagotavljanje dohodka in zaščito državljan_ov pred tržnimi neenakostmi v starosti. Po upokojitvi se ljudje ne preživljajo več z dohodki iz trga dela, zato so značilnosti socialnih politik dekomodifikacije starosti ključne ne samo za preprečevanje starostne revščine, ampak tudi za uresničevanje državljanske enakosti. V prvem delu skozi oris konceptov socialnega državljanstva in socialne države identificiramo ključne mehanizme socialne države za zagotavljanje dohodka in zaščito enakosti v starosti – to so: univerzalne socialne pravice, pravice iz socialnih zavarovanj iz dela ter socialni prejemki. Na podlagi te sheme analiziramo sistem dekomodifikacije starosti v Sloveniji. Ugotovljamo, da ta temelji na kombinaciji pravic iz pokojninskega zavarovanja z vgrajenimi redistributivnimi in solidarnostnimi mehanizmi, to pa dopolnjuje z restriktivno in odvračalno politiko socialnih prejemkov, medtem ko univerzalna pravica do dohodka v starosti iz naslova državljanstva in rezidentstva ni del sistema. Tak sistem varuje predvsem normo 40-letne kontinuirane, polne zaposlenosti, pozaseblja pa strukturna tveganja, kot so tranzicija, gospodarske krize, fleksibilizacija trga dela, netipični življenjski poteki in druge neenakosti na trgu dela. Namen prispevka je odpreti prostor za zamišljanje bolj robustnih socialnih politik dekomodifikacije starosti, na bolj splošni ravni pa spodbuditi razmislek o vlogi socialne države v kontekstu sodobnega paradoksa vse večje legalne in vse manjše ekonomske enakosti. Ali socialna država v (neo)liberalnih demokracijah deluje zgolj kot mehanizem lajšanja revščine, ali zmore delovati tudi kot mehanizem njenega preprečevanja? Ali socialna država zgolj blaži učinke strukturnih neenakosti tekom življenjskega poteka, ali proaktivno deluje kot njihov političen korektiv in zaščitnica dejanske enakosti?

Revni stari ljudje v neoliberalni ekonomiji strahu

Metka Mencin

Prispevek analizira pripovedi o izkušnji revščine sodelujočih v raziskavi Vsakdanje življenje in življenjski poteki starejših ljudi, ki živijo v revščini. Izhajamo iz predpostavke, da neoliberalna ekonomija in ideologija, ki sta proizvedli model človeka kot podjetnika samega sebe (prim. Foucault 2004) in ki individualizirata odgovornost za družbene neenakosti, vplivata na to, kako intervjuvanke in intervjuvanci predstavljajo lastni položaj, kako vrednotijo sebe in kako »upravljajo« s pogledi drugih nase (prim. Goffman 2015). Stare revne bremenijo dvojna stigma, ki je posledica neoliberalne konstrukcije nekoristnosti in odvečnosti, kar lahko spodkopava podobo sebe kot dostojanstvenega in avtonomnega subjekta. Lahko vzbuja sram in spodbuja prikrivanje in racionalizacijo lastnega neugodnega položaja, kar se pogosto kaže kot izogibanje socialnim stikom ali celo kot socialni umik, odklanjanje pomoči (tudi institucionalne, ki pogosto pogloblja občutek nevrednosti in proizvaja ozek identitetni okvir »nemočnega«) in zanikanje stiske, molk o težavah, izraža se z uporabo evfemizmov, humorja in samoironije, normalizacije, v skrajnih primerih pa tudi kot samoobtoževanje in samodeskreditacija. Poseben vidik izkušnje revščine, ki jo obravnavamo v prispevku, je tudi vnaprejšnja prilagoditev pričakovanj razpoložljivim možnostim, t.i. anticipatorna prilagoditev (Bourdieu 1979), ki jo človek lahko začne oblikovati v različnih življenjskih obdobjih in ki se pogosto izraža kot nizka pričakovanja glede zdravja, oskrbe, vsakdanjih užitkov, kar se predstavlja kot skromnost, kot vrlina, s čimer se sistemske prikrajšanosti naturalizirajo: družbeno priznavanje skromnosti kot osebne vrline postane nekakšno nadomestilo za sistemske nepravilnosti.

Vloga socialnih omrežij v življenju revnih starih ljudi

Jana Mali

V življenju revnih starih ljudi imajo značilnosti socialnih omrežij pomembno vlogo. Predstavljajo vir različnih oblik pomoči in podpore, ki jih v starosti na splošno potrebujejo vsi stari ljudje, socialna omrežja pa so za revne stare ljudi dodaten vir zagotavljanja boljšega življenja. V raziskavi temeljnega raziskovalnega projekta Vsakdanje življenje in življenjski potek starih ljudi, ki živijo v revščini, v katerem smo raziskovali osebne življenjske zgodbe ljudi, ki živijo pod pragom revščine in so stari nad 65 let, moškega in ženskega spola, različnega etničnega porekla in iz ruralnih ali urbanih okolij ter različnih slovenskih regij, smo analizirali vlogo socialnih omrežij v njihovem življenju. Rezultati raziskave kažejo, da ljudje nimajo dovolj sredstev (predvsem ekonomskih), da bi vlagali obstoječi kapital v socialne odnose in omrežja, ali da bi se bolj intenzivno povezovali s sosedi in drugimi ljudmi iz skupnosti, v kateri živijo. Čustveno podporo, instrumentalno pomoč (pomoč pri vsakdanjih opravilih) in finančno pomoč, večinoma pridobijo od družinskih članov, ožje ali širše družine, manj od prijateljev in znancev. Zagotavljajo jim določeno mero varnosti, saj preprečujejo ali zmanjšujejo negativne vidike revščine. Socialna omrežja so pomembna za krepitev medsebojnih odnosov, povezanosti, zagotavljajo medgeneracijsko sožitje, oblike opore in pomoči, ki so prilagojene potrebam in življenjskemu slogu revnih starih ljudi.

Razlike med spoloma v zaposlitvenih zgodovinah

Vesna Leskošek in Otto Gerdina

Revščino v starosti razumemo kot akumulacijo neenakosti skozi življenjski potek. Pri tem pa so najpomembnejše delovne zgodovine, ker se nanje navezuje možnost upokojitve in višina pokojnine. Preživetje v starosti je najpogosteje odvisno ravno od višine pokojnine, ker se s starostjo zmanjšuje možnost dodatnega zaslužka, ki je pri večini oseb, vključenih v raziskavo, zelo pomemben. Z raziskavo smo ugotovili nekaj razlik med moškimi in ženskami v delovnih zgodovinah, ki vplivajo na višino dohodka v starosti. Pogoste prekinitve v zaposlitvi in delo na črno sta značilni za oba spola. Tako moški kot ženske so bili prisiljeni opravljati prekarna in fizično naporna dela, kar je negativno vplivalo na njihove pokojninske pravice, zdravje v drugi polovici življenja in finančno stabilnost tako tekom življenja kot v starosti. Za te zaposlitve bili večinoma slabo plačani, vendar so ženske praviloma prejemale nižje plačilo. Moški pogosteje opravljajo srednje zahtevna dela (54 %), medtem ko večina žensk opravlja preprosta dela (65 %). Moški imajo pogosteje pestrejšše delovne kariere v smislu menjave delovnih mest za bolj odgovorna. Posledično imajo moški pogosteje višje dohodke, medtem ko so ženske pogosteje prejemale zelo nizke plače (60 %). Ženske so prav tako delale več služb, ker so bili moške bolni (teh je bilo kar nekaj) ali nezaposleni (alkohol) in so prevzemale plačilo vseh stroškov. V prispevku bomo te razlike kontekstualizirali in dodatno pojasnili.

Življenjski potek in revščina: ključni prehodi in dogodki

Andreja Živoder in Alenka Švab

Prispevek predstavlja ugotovitve kvalitativne študije o življenjskem poteku in vsakdanjem življenju starih ljudi, ki živijo v revščini v Sloveniji. V okviru raziskave je bilo izvedenih 33 poglobljenih biografskih intervjujev z osebami, starimi 65 let in več. S pomočjo pristopa življenjskega poteka analizirava, kako se revščina oblikuje in spreminja skozi čas ter kako vpliva na različna življenjska obdobja in trajektorije — izobraževalno, zaposlitveno, družinsko in zdravstveno. Izhajava iz teze o razvojnem tveganju in zaščiti, ki poudarja, da izkušnje v posameznem življenjskem obdobju ali prehodu vplivajo na nadaljnji potek življenja — bodisi kot zaščitni dejavniki, ki delujejo varovalno, bodisi kot tveganja, ki posameznikovo pot ogrožajo ali otežujejo. Posebno pozornost namenjava ključnim življenjske prehodom in prelomnicam, ki so z vidika revščine še posebej pomembni.

Upravljanje z revščino v starosti: Politike, raziskave in prakse

Moderira: Ana Kralj

Sodelujejo:

Dan Juvan, MSSDZ; Marta Gregorčič, UMAR; Maša Filipovič Hrast, FDV; Mateja Pamič, CSD Pomurje in Maruša Ivančič, Kralji ulice

Fokusne skupine z izvajalkami storitev in predstavnicami, ki raziskovalne ter odločevalske sfere so potrdile, da je revščina starejših ljudi v Sloveniji kompleksen in večdimenzionalen pojav, ki ga ni mogoče zvesti zgolj na vprašanje nizkih prihodkov. Gre za prepletenost finančne, bivanjske, zdravstvene in socialne ranljivosti, ki se pogosto medsebojno krepijo in vodijo v povečano tveganje revščine in socialne izključenosti. Tako izvajalke storitev kot raziskovalke opozarjajo, da uradne statistike podcenjujejo razširjenost in globino revščine starejših ljudi. Revščina pogosto ostaja skrita, saj jo ljudje zaradi stigme prikrivajo in ne zaprosijo za pomoč, dodatno pa k temu prispevajo tudi restriktivne socialne politike.

Izvajalci storitev opozarjajo na pomanjkljivosti sistema socialnih storitev, ki se kažejo v nezadostnem obsegu pomoči na domu in dolgotrajnih čakalnih vrstah; cenovni nedostopnosti storitev, ki se še posebej kaže v revnejših regijah (npr. Pomurje); kadrovski podhranjenosti in nizkih dohodkih socialnih oskrbovalk; nepovezanosti storitev in pomanjkanju koordinacije med zdravstvenimi in socialnimi službami in neenakomerni dostopnosti storitev med urbanimi in ruralnimi območji.

V pogovoru se bomo pogovarjali o tem in o predlogih sistemskih rešitev.